

Szent István első magyar király a királyok tízparancsolatáról Szent Imre herceghez.

ELŐSZÓ,

melyben buzdítja a herceget atyai intelmeinek és parancsainak megfogadására.

A szent Háromság és oszthatatlan Egység nevében.¹

1. § Mivel úgy érzem, hogy mindaz, amit Isten akarata alkotott és nagyon világos szabályokkal elrendezett, úgy az égbolt távlataiban, mint földünk e téres tájain az észszerűség erejétől hajtva él és létezik; mivel továbbá látom, hogy amit ez életünk hasznára és dísére Isten kegyelme bőven engedélyezett, úgymint királyságot, kormányzóságot, hercegséget, grófságot, főpapságot és egyéb méltóságokat, mindazt részint isteni parancsok és intézmények, részint törvények, részint bírák, részint polgári törvénykezés, valamint a nemesek és élemedettek tanácsai, javaslatai kormányozzák, védik, osztják, szervezik; és mivel biztosan tudom, hogy a földkerekség minden rendűi, bármily méltóságuk legyen, nemcsak jobbágyaiknak,² híveiknek, szolgálóiknak parancsolnak, tanácsolnak, javallanak, hanem fiaiknak is: azért én sem mulaszt-hatom el, édes fiam, hogy téged még ez életemben példákkal, parancsokkal, tanácsokkal és javaslatokkal ne gyámolítsalak, hogy azokkal majdan a magad és alattvalóid életének szoká-sait ékesítsed, amikor a főhatalom átszálltával utánam majdan uralkodni fogsz.

2. §. Te pedig buzgó figyelemmel hallgatva, illik, hogy az isteni bölcsesség tanácsa mellett tartsd meg atyádnak parancsolatait, aki Salamon ajkával mondja: *Hallgass fiam atyád tanítására és ne vesd meg anyád figyelmeztetését, hogy kedvelt személy légy és megsokasod-janak életed évei.* Ebből a bölcs mondásból megtanulhatsz: ha azt, amire atyai szeretettel oktatlak, megvetnéd, ami távol legyen, nem leszel tovább barátja sem az Istennek, sem az embereknek.

3. §. De hallgasd meg az engedetlen parancsmegszegők esetét és bukását. Ádám, kit a teremő és minden teremtményt éltető úr a saját hasonlatosságára alkotott és köztisztességgel ruházott fel, széttörte a parancsolatok bilincseit, mire tüstént elvesztette tisztességét, magasztosságát és a paradicsomból távoznia kellett.

4. §. Isten választott és szeretett régi népe is, mivel az utasítások³ Isten ujjával szőtt kötelékeit széttépte, azért különféle módokon elpusztult: egy részét ugyanis elnyelte a föld, más részét irtóhad ölte meg, egy részük pedig egymást gyilkolta.

5. §. Salamon fia is, elvetván atyjának békeszerető szavait, kevélységtől elkapatva, dárda-ütésekkel fenyegette atyja korbácsa helyett a népet, azért sok rosszat szenvedett királyságában, végül letaszított.

6. §. Hogy így ne járj te is, engedelmeskedj nekem fiam! Gyermek vagy, gyönyörök cselédké-je, párnás ágy lakója, dédelgetve és nevelve minden gyönyörűségben, de ismeretlenek előtted a hadjáratok, a munka és a különféle népek támadásai, melyek közt én már majd egész életemet töltöttem.

¹ Békefi fordítása szerint: A Szentháromság egy Isten nevében.

² Satelles - csatlós. De «jobbágy» szavunk eredeti jelentése is «kísérő, csatlós».

³ A katonai nyelvből alkalmaztuk e szót, mely a katonai műnyelv szerint a parancsok és szabályzatok egyik fajtája s szótárilag is a ...«mandatum» egyik egyenértékese.

7. §. Itt az ideje, hogy ne csak a párnák puhaságát élvezd, mert az tunyává és kéjelgővé tesz, ami pedig elvesztegetése az erénynek, melegágya a bűnöknek és megvetése a parancsoknak. Részed legyen időnként szigorúságban amely figyelmedet feszülten arra irányítsa, amit parancsolok. Ezek előrebocsátásával tehát térjünk a tárgyra.

ELSŐ PARANC SOLAT. *A katolikus hit megtartásáról.*

Mivel a királyi méltóság rangjára csak hívők és katolikus hitbe avatottak juthatnak, azért parancsolatainkban szent vallásunknak adjuk az első helyet.

1. § Mindenekelőtt parancsolom, tanácsolom, javallom, édes fiam, ha tiszteltetni kívánod királyi koronádat, hogy a katolikus és apostoli hitet oly gonddal és figyelemmel tartsd meg, hogy Istentől rendelt minden alattvalódnak példát nyujts és az összes egyházi férfiak méltán igaz keresztény hitű férfinak nevezzenek; enélkül, biztosra vedd, nem fognak sem kereszténynek, sem az Egyház fiának mondani.

2. §. Mert akik hamishitűek vagy hitüket nem töltik meg és nem ékesítik jó cselekedetekkel, miután cselekedet nélkül a hit meghal, sem itt nem uralkodnak tisztességesen, sem az örök királyságban vagy koronában nem részesülnek.

3. §. De ha a hit paizsát erősen tartod, tied az üdvösség sisakja is. Ezekkel a fegyverekkel kellően küzdhetsz a láthatatlan és látható ellenségek ellen. Azt mondja ugyanis az apostol: *Nem koronáztatik meg, csak aki igazán küzd.*

4. §. A hit pedig, amelyről beszélek, ez állhatatosan higgyed és minden kételkedés nélkül tartsad, hogy a mindenható atya Isten, minden teremtmény alkotója, és az ő egyszülött fia, a mi Urunk Jézus, aki Szűz Máriától angyali híradásra született s az egész világ üdvéért kereszthalált szenvedett, és a Szentlélek, aki próféták és apostolok és evangélisták által szólt: tökéletes, oszthatatlan, szeplőtelen egy istenséget alkotnak. Ez a katolikus hit, melyet, miként Athanasius mondja, *ha valaki nem híven és szilárdan hisz, nem üdvözülhet.*

5. §. Ha valaha a te hatalmad alatt akadnának, ami távol legyen, kik a Szentháromság ez összetételét megbontani, szűkíteni vagy növelni igyekeznének, tudd meg, hogy azok eretnekvezérség szolgái és nem a szentegyház fiai.

6. §. Az ilyeneket ne tápláld és ne oltalmazd, hogy magad is barátjuknak és pártfogójuknak ne láttassál; az efféle emberek ugyanis a szent hit fiait általában megfertőzik, a szent Egyháznak ezt az új népét pedig⁴ éppen siralmasan megrontják és szét is zilálják. Fő gondod legyen, hogy ez ne történjék.

MÁSODIK PARANC SOLAT. *Az Egyházzól és az egyházi rend fenntartásáról.*

A királyi palotában a hit után következő hely az Egyházat illeti, melynek magvát előbb a mi fejünk, tudniillik Krisztus, elültette, azután tagjai, úgymint az apostolok és szentatyák szétplántálták és alaposan megmunkálták⁵ úgy, hogy az egész világon elterjedt.

⁴ A magyart tudniillik, mely akkor tért meg.

⁵ Aedificare, miként a német «bauen», nemcsak építést, hanem földművelést is jelent. A használt szóképhez az utóbbi értelem vág.

1. §. És bár mindig újabb sarjat hajt, némely helyeken mégis régi gyanánt létezik. De a mi monarchiánkban, édes fiam, még fiatal és újdonság gyanánt prédikálják, miért is fokozottabb és gondosabb ápolása szükséges, hogy az a jó, melyet az isteni kegyelem a maga mérhetetlen irgalmával nekünk érdemetlenül juttatott, a te henyeséged, restséged és hanyagságod által le ne rontassék és meg ne semmisüljön.

2. §. Aki ugyanis a szent Egyház méltóságát kisebbíti vagy bemocskolja, az Krisztus testének megcsönkítésére tör. Maga az Úr mondta Péternek, akit szent Egyháza őrizőjévé és kormányzójává tett: *Te kőszál vagy és e kőszálra építem Egyházamat*. Őt magát kőszálnak nevezte, de a ráépített Egyházat nem mondotta fából vagy kőből valónak, hanem a megtérített népet, választott, isteni nemzetet, a hitben jártas, keresztvízzel megmosott, kenettel megkent nyáját mondta és nevezi a rája épített Egyháznak.

3. §. Ha valamely szerencsétlen e szent Egyház tagjait vagy kicsinyeit megbotránkoztatja, az evangélium parancsolata szerint méltó arra, hogy malomkövet kössenek nyakára és lemerítsék a tenger mélységébe; azaz: letaszítsák hatalma méltóságáról és maradjon az igazak Egyházán kívül oly világi nyomorúságban, mint a pogány és vámos.

4. §. Azért hát fiam, buzgó törekvéssel kell gondoskodnod arról mindennap, hogy a szent Egyház inkább gyarapodjék, semmint kárt szenvedjen. Ezért is nevezték a királyokat kezdetben felségeseknek, mivel gyarapították az Egyházat. Te is ezt tedd, hogy koronád dicséretesebb, életed boldogabb és kiadósabb legyen.

HARMADIK PARANC SOLAT.

A püspök-nevezet és a főpapokat illető tiszteletről.

A királyi trónt ékesíti a főpapok rendje, azért a királyi méltóságban a főpapok bírják a harmadik helyet.

1. §. Édes fiam, ezeket az öregeket úgy őrizd, mint a szemed fényét. Ha tiéd az ő jóindulatuk, senki ellenségedtől se félj. Ha ők támogatnak, biztos lehetsz minden dolгодban; az ő könyörgésük ajánl téged a mindenható Istennek.

2. §. Őket ugyanis az Isten az emberi nem őreiül rendelte, és a lelkek és valamennyi egyházi méltóság gondviselőivé és az isteni szentség számtartóivá és kiszolgáltatóivá tette.⁶

3. §. Náluk nélkül nincsenek királyok, sem fejedelemségek. Az ő közbenjárásukra eltöröltetnek az emberek bűnei. Ha őket igazán szereted, kétségtelenül önmagadnak használsz és királyságotat tisztességgel kormányozod; az ő kezökbe adatott ugyanis a hatalom megkötni minket a bűnben és feloldani a bűntől.

4. §. Örök szövetséget kötött ugyanis velük az Isten, az emberektől elkülönítette őket, a saját nevének és szentségének részeseivé tette és megtiltotta, hogy az emberek őket megfeddhessék. *Dávidért, az istentette királyért, ne sértsétek meg az én fölKentjeimet!* stb. Sérti pedig Isten fölKentjeit az, aki isteni és kánoni szabályok ellenére egyházi rendű férfiakat hamis váddal mocskol be és nyilvánosság elé hurcol; ettől egyáltalán tiltalak fiam, ha boldogan akarsz élni és királyságotat megbecsülni; mivel az Isten különösen ilyesmiken botránkozik meg.

⁶ A magyar püspök szó a görög *episcopos* származéka, amely szó magyarul *felügyelőt* jelent. Ez az összefüggés magyarázza a parancsolat címét.

5. §. Ha azok közül, akiről itt szó van, valaki történetesen, ami távol legyen, olyan vétekbe esnék, amely feddést érdemel, dorgáld meg őt háromszor-négyszer egyedül négy szemközt, miként az evangélium parancsolja. Ha a bizalmas intelem nem használ, akkor fenyítsd meg nyilvánosan, e szerint: *Ha nem hallgat rád, mondd meg az Egyháznak.* Ha ezt a sorrendet követed, koronádat nagyon dicsőségesre fölmagasztalod.

NEGYESEDIK PARANC SOLAT.

A hercegek és bárók illendő megbecsüléséről.

A királyság negyedik dísze a hercegek, bárók, grófok, katonák; nemesek hűsége; bátorsága, serénysége, előzékenysége, megbízhatósága.

1. §. Mert ők a királyság védelmezői, a gyöngék oltalmazói, az ellenség legyőzői, a monarchiák növelői.

2. §. Legyenek ők neked, fiam, atyáid és fivéride.

3. §. Senkit közülök szolgaságra ne vess és szolgának ne nevezz. Legyenek ők katonáid, de ne szolgálid. Harag, kevélység és irigység nélkül, békességesen, emberségesen, nyájasan uralkodj rajtuk, mindig észben tartva, hogy minden ember azonos egy lényegű és hogy semmi sem emel föl, csak az alázatosság és semmi sem aláz meg, csak a kevélység és irigység.

4. §. Ha békességes leszel, akkor királynak és király fiának hívnak és szeretni fog minden katonád; ha haragos, kevély, kötekedő, békétlen leszel és hatalmaskodol a grófok és hercegek fölött, akkor katonáid ereje kétségkívül királyi méltóságod romlására válik és idegenek kezére juttatják királyságodat.

5. §. Ettől tartva, az erények szabályai szerint igazgasd grófjaid életét, hogy a te szeretetteddel övezve, ellenkezés nélkül ragaszkodjanak mindig a királyi méltósághoz, hogy a te királyságod mindenkor biztonságos legyen.

ÖTÖDIK PARANC SOLAT.

A türelem erényének gyakorlásáról és a törvénykezésről.

A türelem és a törvénykezés gyakorlása ötödik ékessége a királyi koronának.

1. §. Dávid király és próféta mondja: *Isten, a te ítéldörödet add a királynak.* És ugyanő másutt: *A király tisztessége szereti az ítélezést.* Pál apostol a türelemről mondja: *Türelmesek legyetek mindenkihez.* És az Úr az evangéliumban: *Türelmességtekben fogjátok bírni lelketeket.*

2. §. Erre törekedj, fiam! Ha tiszteletet akarsz királyságodnak, szeresd a törvénykezést; ha bírni akarod lelketet,⁷ légy türelmes.

3. §. Valahányszor, édes fiam, a te ítélezésedre méltó ügy, vagy főbenjáró cselekmény vádlottja kerül eléd, ne vidd azt türelmetlenül, vagy ne esküdjél, hogy őt megbünteted; ingatag és törékeny lenne az ilyesmi; mivel ostoba fogadalmakat meg kell törni; sőt te magad ne ítélezz, hogy kisebb jelentőségű ügyekkel való foglalkozás királyi méltóságodat be ne szennyezze; az efféle ügyet küldd inkább a bírákhoz, akiknek az a feladatuk, hogy ezt a törvény szerint elintézzék.

4. §. Óvakodj attól, hogy bíró légy, örülj, hogy király vagy és annak neveztetel. A türelmes királyok uralkodnak, a türelmetlenek zsarnokoskodnak.

⁷ Ha úr akarsz lenni önmagad fölött.

5. § Ha mégis olyan ügy kerül eléd, amelyben ítélkezni méltóságodnak megfelel, abban ítélkezzél türelemmel, irgalommal és szánalommal, hogy az koronádnak dícséretére és díszére legyen.

HATODIK PARANC SOLAT.

*A külföldiek befogadásáról és a telepesek ellátásáról.*⁸

A telepes és jövevény férfiak haszna oly nagy, hogy a királyi méltóságban méltán bírhatja a hatodik helyet.⁹

1. §. Honnan gyarapodott kezdetben a római birodalom és honnan voltak fenségesek és dicsők a római királyok, ha nem onnan, hogy sok nemes és bölcs sereglett oda különféle tájakról a Róma mind a mai napig szolgásgában lenne, ha Aeneas ivadéka szabaddá nem tette volna.¹⁰

2. §. A telepesek különböző országokból jönnek, tehát különböző nyelvet és szokásokat, különféle tudományt és fegyvereket hoznak magukkal, melyek mind a királyi udvart díszítik és teszik naggyá, egyben elrettentik némely idegenek arcátlanságát.

3. §. Egynyelvű és megszokású királyság¹¹ gyöngye és törékeny.

4. §. Tehát parancsolom neked, fiam, hogy jó akarattal lásd el és tisztességesen tartsd őket, hogy szívesebben nálad éljenek, mint másutt lakjanak. Ha ugyanis te azt, amit én építettem, lerombolni, vagy amit összegyűjtöttem, szétszórni törekednél, királyságod kétségtelenül a legnagyobb kárt szenvedné. Hogy ez ne történjék, mindennap növeld királyságodat, hogy koronádat mindenki felségesnek tartsa.

HETEDIK PARANC SOLAT.

A tanács jelentőségéről.

A királyok emelvényén a hetedik helyet a tanács követeli.

1. §. Mert a tanács állít királyokat, kormányoz királyságokat, védelmezi a hazát, vezérli az ütközeteket, nyeri a győzedelmet, űzi el az ellenséget, szerez barátokat, alapít városokat és rombolja le az ellenségek táborait.

2. §. Mivel pedig a tanácsokban azért van haszon, mert úgy látom, hogy nem oktalan, pöffeszkedő és középszerű férfiakról kell tanácsot kérni, hanem a nagyobbakat és jobbakat, felsőbbeket és a legtiszteltebb véneket kell meghallgatni és véleményüket összezsírozni.

3. §. Azért, fiam, ifjakkal és kevésbé bölcsekkel ne tanácskozz, vagy tőlük tanácsot ne kérj, csak idősebbektől, akik koruknál és bölcseségüknek fogva az illető ügy tekintetében tanácsadásra alkalmasak. A királyok tanácsai a bölcsök szívébe legyenek zárva, ne a balgák szélességében burjánozzanak.

⁸ A «hospes» szót klasszikus szótári értelemben «vendég» szóval szokták fordítani; minthogy azonban állandóan letelepedtek, valójában betelepülők, telepesek voltak.

⁹ Tudniillik a «haszon».

¹⁰ Aeneas Trójából menekült.

¹¹ Itt általában «ország» szót alkalmaznak, tévesen. «Regnum» ugyanis csak negyedsorban «ország». Első sorban «kormányzás, királyság». «Ország» és «királyság» pedig nem mindegy. Nincs okunk arra, hogy itt a «királyság» szót «ország» szóval cseréljük föl.

4. §. Ha bölcsekkel jársz, bölcsen fogsz cselekedni; ha balgákkal veszed magad körül, velük társulsz; már a Szent Lélek kijelentette Salamon által: *Aki bölcsekkel jár, bölcsek barátja lesz és nem a balgákhoz lesz hasonló.* Dávid is zengi: *A szenttel szent leszel, és az ártatlan férfival ártatlan leszel, és a választottal választott leszel, és a feslettel feslett leszel.*

5. §. Mindenki abban gyakorolja magát, ami a korához illik, tudniillik az ifjak a fegyverforgatásban, a vének a tanácsolásban.

6. § Egészen azonban mégsem kell az ifjakat a tanácsból kirekeszteni. De valahányszor tanácskozásba bocsátkozol velük, hasznavehető tanácsukat is mindig terjeszd az öregebbek elé, hogy minden cselekedetedet a bölcsesség szabályához mérjed.

NYOLCADIK PARANCSOLAT

Hogy az ősöket követni kell és a fiúk engedelmeskedjenek szüleiknek.

Az ősök követése a királyi méltóságban a nyolcadik helyet bírja.

1. §. A legnagyobb királyi ékesség, tudd meg: követni az előbbi királyokat és utánozni a tisztos szülőket. Aki ugyanis megveti ősatyái törvényeit, s az isteni törvényeket sem tiszteli, elpusztul. Mert az apák azért apák, hogy gondoskodjanak fiaikról; és azért fiúk a fiúk, hogy engedelmeskedjenek apjuknak.¹²

2. §. Aki apjának ellenszegül, Isten ellensége az. Az engedetlenség ugyanis Istennek szegülnek ellen. Az engedetlenség szelleme szétszórja koronád virágait. Az engedetlenség az egész királyság veszedelme.

3. § Azért édes fiam, apádnak rendeletei mindig szemed előtt legyenek, hogy szerencsédet mindenütt királyi gyeplők irányítsák. Az én szokásaimat, melyeket tekints a királyi méltósághoz illőknek, minden kételkedés bilincse nélkül kövesd; mert nehéz lesz e tájon¹³ megtartanod a királyságot, ha nem utánzod az előtted uralkodó királyok szokásait.

4. § Kormányozná-e görög a latinokat görög szokások szerint? Avagy kormányozná-e latin a görögöket latin szokások szerint? Nem. Azért kövesd az én szokásaimat, hogy a saját néped kiválónak tartson és az idegenek dicsérjenek.

KILENCEDIK PARANCSOLAT.

A könyörgésről és annak módjáról.

Odaadó könyörgés a király javának legfőbb eszköze, azért a kilencedik és a királyi méltóság kilencedik szabálya róla szól.

1. §. A szüntelen könyörgés eredménye a bűnöktől való megtisztulás és bűnbocsánat. Tehát fiam, valahányszor Isten imáadására Isten templomába sietsz, Salamonnal, király fiával, magad is király, mondjad mindig *Küldj Uram bölcseséget a te nagyságod székéről, amely velem legyen és velem dolgozzék, hogy tudjam, mit fogadsz szívesen minden időben.* Továbbá: *Uramatyám és életem Istene, ne hagyj el engem gonosz gondolatok közt. Ne adj szemeimnek kevélységet és a gonosz vágyakat fordítsd el tőlem Uram. A vágyaktól ments meg engem és ne adj át engem, Uram, tiszteletlen és esztelen léleknek.*

¹² Az «apa» - «pater» «védelmező» jelent, nem «genitor»-t, «nemzőt». Szent István szövege nem különböztet, de mi szükségét éreztük, hogy «atya» és «apa» között különbséget tegyünk.

¹³ Magyarországon.

2. §. Ezzel a könyörgéssel éltek a régi királyok. Te is használd ugyanezt, hogy Isten összes bűneid eltörlésére méltasson, hogy mindenki leglegyőzhetlenebb királynak nevezzen.

3. §. Imádkozz azért is, hogy a henyéséget és restséget távoztassa tőled és adjon neked minden erőnyben támogatást, hogy azzal látható és láthatatlan ellenségeidet legyőzzed, hogy biztonságban és ellenségeid minden támadásától menten, békességben fejezhesd be életed folyását minden alattvalóddal egyetemben.

TIZEDIK PARANCSOLAT.

A kegyességről és irgalmasságról és a többi erényekről.

Az erények gyakorlása díszíti a királyok koronáját és ez a parancsolatok közt a tizedik.

1. §. Mert az erények ura maga a királyok királya. Miként tehát az ő mennyei seregének teljessége tíz karból áll, akként a te életed forgásában is tíz parancsolatod legyen.

2. §. Legyen a király kegyes, irgalmas és a többi erényekkel megtelt és ékes. Mert a kegyetlenséggel és gonosszággal fertőzött király hiába követel magának király nevet, zsarnoknak kell az ilyet mondani.

3. §. Ezért hát, édes fiam, szívem gyönyörűsége, jövő sarjadék reménye, kérlek, parancsolom, hogy mindenkor és mindenben kegyességgel eltelve, ne csak szüleid és rokonaid, vagy fejedelmek, vezérek, gazdagok, szomszédok és honfiak iránt légy jóindulatú, hanem idegenek és mindenki más iránt is, aki hozzád fordul. Mert a kegyesség alkotásai vezérelnek téged a legfőbb boldogságra.

4. §. Légy irgalmas minden erőszakot szenvedőhöz, mindig szívedben hordozva az Úr ez intését: Irgalmasságot akarok és nem áldozatot.

5. §. Türelmes légy mindenkihez; ne csak a hatalmasokhoz, hanem a hatalomnélküliekhez is.

6. §. Légy végül erős abban, hogy szerfölött se a jó szerencse föl ne emeljen, se a balszerencse le ne sújtson.

7. §. Légy alázatos is, hogy az Úr téged felmagasztaljon itt és a jövőben.

8. §. Légy mérsékletes és módfelett senkit se büntess vagy kárhóztass.

9. §. Légy szelíd, hogy az igazságnak soha ellen ne szegülj.

10. §. Légy tisztességes, hogy soha senkit szándékosan meg ne gyalázz.

11. §. Légy szemérmes, hogy a bujaság minden mocskát, mint a halál gyötrelmeit, elkerüld.

12. §. Mindezek, amiket főntebb érintettem, alkotják a királyi koronát. Náluk nélkül sem itt nem uralkodhat senki, sem az örök királysághoz el nem juthat.

VÉGE

Sancti Stephani primi regis Hungariae de regum praeceptis decem ad Sanctum Emericum ducem.

PRAEFATIO,

in qua hortatur ducem ad capessenda paterna monita et praecepta.

In nomine sanctae Trinitatis et individuae Unitatis.

§. 1. Cum cuncta Dei nutu condita suaque evidentissima praeordinatione disposita, tam in amplitudine coeli, quam in istis amplissimis terrarum climatibus, ratione intelligentiae funditus sentiam vigere atque subsistere; cumque affatim universa huius vitae utilitati dignitatique gratia Dei concessa, scilicet regna, consulatus, ducatus, comitatus,¹⁴ pontificatus, ceterasque dignitates, partim divinis praeceptis atque institutis, partim legalibus, partim iuridicis, partim civilibus iurisdictionibus ac nobiliorum aetateque provectorum consiliis, suasionibus regi, defendi, dividi, coaduniri videam; et cum omnes ordines ubique terrarum, cuiuscunque sint dignitatis, non solum satellitibus, amicis, servis praecipere, consulere, suadere, sed etiam filiis, pro certo sciam: tunc me non piget, fili amabilissime! hac vita comite, tibi documenta, praecepta, consilia et suasiones parare, quibus tuae vitae mores tibi subiectorum exornes, quando summa concedente potentia post me regnabis.

§. 2. Te autem studiose adhibita audientia, patris praecepta juxta divinae sapientiae suasum condecet observare, dicentis per os Salamonis: *Audi fili mi, patris tui disciplinam, et ne dimittas legem matris tuae, ut addatur gratia capiti tuo et multiplicentur tibi anni vitae tuae.* Ex hac ergo sententia animadvertere poteris: si ea, quae paterna pietate tibi praecipio, contempseris, quod absit, quod amplius amicus Dei et hominum non eris.

§. 3. Audi vero inobedientium praevaricatorum praecepti casum et praecipitum. Adam quidem, quem dominus conditor totiusque creaturae plasmator ad suam formavit similitudinem, eumque universalis fecit haeredem dignitatis, vinculum fregit praeceptorum, statimque dignitatem, sublimitatem ac mansionem paradisi perdidit.

§. 4. Antiquus quoque populus a Deo electus et dilectus, quia ligamina mandatorum digitis Dei condita disiecit, idcirco diversis interiiit modis: partem quidem terra deglutivit, partem quoque exterminator mortificavit, et pars invicem se interfecit.

§. 5. Filius quoque Salamonis,¹⁵ abiiciens pacifica verba patris ac superbia elatus, minatus est populo percussiones frameae pro mastigiis patris; idcirco multa mala passus est in regno, ad ultimum deiectus est.

§. 6. Hoc tibi ne accidat, obedi fili mihi! Puer es, deliciarum vernula, pulvinaris accola, fatus educatusque in deliciis cunctis, expeditionum, laboris, atque diversarum gentium incursionis expers, in quibus ego iam fere totam meam contrivi aetatem.

¹⁴ A «comes» nálunk «ispán» jelentést nyert, de a történelem folyamán az «ispán» jelentésében eltolódás állott be, úgyhogy helyesebbnek véltük a történelmileg szintén egyenértékes «gróf» szót használni, annál inkább, mert rangsorban a «hercegség» után ma is «grófság» következik.

¹⁵ Roboam, Kir. I, 12 skorpiókkal való ostromozásról tud, amit Káldi-Tárkányi-fordítás 1865. évi egri kiadás jegyzete szerint úgy kell érteni, hogy tövist fontak a korbácsba, s ez olyan sebeket ejtett, mint a skorpiócsípés.

§. 7. Iam tempus adest, in quo tibi non semper pulvinarium mollities, quae te hebetem et delicatum reddant, adhibendae sunt, quod est dissipatio virtutum et vitiorum fomentum atque contemptio mandatorum, sed interdum asperitas tribuenda est, quae tuam intelligentiam ad ea, quae praecipio, reddat attentam. His itaque praefatis, redeamus ad propositum.

PRAECEPTUM PRIMUM.

De observanda catholica fide.

Quoniam ad regalis dignitatis ordinem non oportet nisi fideles et catholica fide imbutos accedere, idcirco sanctae fidei in nostris mandatis primum dumus locum.

§. 1. In primis praecipio, consulo, suadeo, fili charissime! si regalem cupis honestare coronam, ut fidem catholicam et apostolicam tali diligentia et custodia conserves, ut omnibus tibi a Deo subiectis exemplum praebeas, cunctique ecclesiastici viri merito te verum christianae professionis nomen virum, sine qua, pro certo scias, christianus non diceris vel ecclesiae filius.

§. 2. Qui enim false credunt vel fidem in bonis non implent et ornant operibus, quia fides sine opere moritur, nec hic honesta regnant, nec in aeterno regno vel corona participant.

§. 3. Si vero scutum retines fidei, habes etiam galeam salutis. His quidem armamentis contra invisibiles et visibiles legitime dimicare poteris inimicos. Nam ait apostolus¹⁶: *Non coronabitur, nisi qui legitime certaverit.*

§. 4. Fides ergo, de qua loquor, haec est: ut patrem Deum omnipotentem, factorem totius creaturae, et unigenitum eius filium, Dominum nostrum Iesum, de Maria virgine angelo annunciante natum, et pro totius mundi salute in crucis patibulo passum, et Spiritum Sanctum, qui per prophetas et apostolos et evangelistas locutus est, unam deitatem perfectam, indissolubilem, incontaminatam esse firmiter credas et sine omni ambiguitate teneas. Haec est fides catholica, quam, sicut Athanasius dicit, *nisi quis fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.*

§. 5. Si aliquando infra tuam inveniantur potentiam, quod absit, qui hanc collationem Sanctae Trinitatis dividere vel minuere sive augere conabuntur, hos ipsos scias esse haeresiarchae servos et non sanctae ecclesiae filios.

§. 6. Tales vero nec nutrias nec defendas, ne tu etiam videaris amicus et fautor; huiusmodi enim viri, sanctae fidei filios omnino reddunt morbosos, et istam novellam sanctae ecclesiae plebem miserabiliter destruunt ac etiam dissipabunt. Hoc ne fiat, principaliter cura.

PRAECEPTUM SECUNDUM.

De ecclesia et continendo ecclesiastico statu.

In regali quidem palatio post fidem ecclesia secundum tenet locum, a capite nostro, scilicet Christo, prius seminata, deinde per eius membra, utique apostolos, sanctosque patres transplantata et firmiter aedificata atque per totum orbem diffusa.

¹⁶ Szent Pál.

§. 1. Et quamvis semper novam pariat prolem, in certis tamen locis quasi antiqua habetur. Haec autem, fili charissime! in nostra monarchia adhuc quasi iuvenis et novella praedicatur, atque idcirco cautiorebus evidentioribusque eget custodibus, ne bonum, quod divina clementia per suam immensam misericordiam nobis concessit immeritis, per tuam desidiam et pigritiam atque negligentiam destruat et annihiletur.

§. 2. Nam qui minuit aut foedat sanctae ecclesiae dignitatem, ille Christi corpus mutilare nititur. Ipse enim dominus dixit Petro, quem custodem magistrumque eidem posuit sanctae ecclesiae: *Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam*. Se ipsum quidem nominabat petram, verum non ligneam vel lapideam super se aedificatam ecclesiam dixit, sed populum acquisitionis, gentem electam, divinam, gregem fide doctum, baptisate lotum, chrismate unctum, sanctam super se aedificatam ecclesiam dixit et appellat.

§. 3. Si quis infelix huius sanctae ecclesiae membra vel parvulos scandalizat, iuxta evangelii praeceptum dignus est, ut mola suspendatur asinaria in collo eius et demergatur in profundum maris; id est: deiciatur de potestatis dignitate et maneat extra ecclesiam iustorum in illa mundiali miseria sicut ethnicus et publicanus.

§. 4. Ac per hoc, fili mi! ferventi studio debes invigilare in sancta ecclesia de die in diem, ut potius capiat augmentum, quam detrimentum patiat. Inde etiam in primis reges augusti dicebantur, quia augebant ecclesiam.¹⁷ Hoc et tu facias, ut tua corona laudabilior, et vita beatior et prolixior habeatur.

PRAECEPTUM TERTIUM.

Episcopi nomenclatura, et de impendendo honore pontificibus.

Regium solium ornat ordo pontificum, ac per hoc in regali dignitate tertium possident locum pontifices.

§. 1. Charissime fili! seniores illos ita custodias, sicut oculorum pupillas. Si illorum benevolentiam habebis, neminem adversariorum timebis. Illis quidem te observantibus eris securis in omnibus; illorum precatio commendabit te omnipotenti Deo.

§. 2. Illos enim Deus humani generis constituit custodes, fecitque speculatores animarum ac totius ecclesiasticae dignitatis, ac divini sacramenti dispensatores et datores.

§. 3. Sine enim illis non constituuntur reges nec principatus. Per illorum interventum delicta delentur hominum. Si illos perfecte amas, te ipsum sine dubio sanas tuumque regnum honorifice gubernas; in manus enim illorum posita est pote stas ligandi nos in peccatis et a peccatis solvendi.

§. 4. Testamentum enim sempiternum statuit Deus, eosque segregavit ab hominibus, et sui nominis atque sanctitatis fecit participes et ab hominibus interdixit reprehendendos esse. *Per David deificum regem, nolite tangere christos meos!* etc. Ille autem tangit christos Dei, qui contra divinum atque canonicum institutum sacri ordinis viros falsis criminibus foedat atque in publicum protrahit; quod te omnino, fili mi! agere prohibeo, si vis beatus vivere et tuum regnum honestare; quia in his rebus imprimis offenditur Deus.

¹⁷ Magyarra ez a szószármaztató mondat kellően le nem fordítható. Augere = növelni, augustus = felséges. A két szó alaki hasonlóságából következteti Szent István a jelentésbeli összefüggést.

§. 5. Si accidente casu, culpa reprehensione digna super aliquem horum, de quibus sermo est, ceciderit, quod absit, corripe eum ter, quater, inter te et ipsum solum, iuxta praeceptum evangelii. Si tunc secreta renuerit audire monita, adhibenda sibi sunt publica, secundum haec: *Si te non audierit, dic ecclesiae*. Nam si tu hunc ordinem servabis, gloriosam tuam penitus exaltabis coronam.

PRAECEPTUM QUARTUM.

De merito honore principum et baronum.

Quartus decor regiminis est fidelitas, fortitudo, agilitas, comitas, confidentia principum, baronum, comitum, militum, nobilium.

§. 1. Illi enim sunt regni propugnatores, defensores imbecillium, expugnatores adversariorum, augmentatores monarchiarum.

§. 2. Illi tibi, fili mi! sint patres et fratres.

§. 3. Ex his vero neminem in servitutem redigas vel servum nomines. Illi tibi militent, non serviant. Eorum omnibus sine ira et superbia atque invidia, pacifice, humiliter, mansuete dominare; memoria retinens semper, quod omnes homines unius sunt conditionis, et quod nil elevat nisi humilitas, et nihil deicit nisi superbia et invidia.

§. 4. Si eris pacificus, tunc diceris rex et regis filius, atque amaberis a cunctis militibus; si iracundus, superbus, invidus, impacificus, ac super comites et principes cervicem erexeris, sine dubio fortitudo militum hebetudo erit regalum dignitatum, et alienis tradent regnum tuum.

§. 5. Hoc timens, cum regula virtutum dirige vitam comitum, ut tua dilectione angulati, semper regali dignitati adhaereant inoffensi, ut tuum regnum per omnia sit pacificum.

PRAECEPTUM QUINTUM.

De servanda virtute patientiae et tribuendo iudicio.

Patientiae et iudicii observatio quinta regalis coronae est ornatio.

§. 1. David rex atque propheta dicit: *Deus iudicium tuum regi da*. Et idem alibi: *Honor regis iudicium diligit*. De patientia Paulus apostolus loquitur: *Patientes estote ad omnes*. Et Dominus in evangelio: *In patientia vestra possidebitis animas vestras*.

§. 2. Ad hoc tende fili mi! Si vis regni habere honorem, dilige iudicium; si animam tuam possidere vis, esto patiens.

§. 3. Quotiescunque fili clarissime! causa digna iudicari ad te venerit vel aliquis capitalis sententiae reus, noli impatienter portare vel cum iuramento firmare, illum punire; quod instabile et fragile esse debet, quia stulta vota frangenda sunt; vel per te ipsum diiudicare, ne tua regalis dignitas usurpatione inferiorum negotiorum foedetur; sed potius huiusmodi negotium ad iudices mitte, quibus hoc commissum est, quod ipsi secundum suam hoc discernant legem.

§. 4. Time esse iudex, gaude vero rex esse et nominari. Reges patientes regnant, impatientes vero tyrannisant.

§. 5. Quando autem aliquid, quod tuae convenit ad iudicandum dignitati, tibi venerit, cum patientia, misericordia sive miserantia hoc iudica, ut tua corona laudabilis sit et decora.

PRAECEPTUM SEXTUM..

De acceptione exterorum et nutrimento hospitum.

In hospitibus et adventitiis viris tanta inest utilitas, ut digne sexto in regalis dignitatis loco possit haberi.

§. 1. Unde imprimis romanum crevit imperium, romanique reges sublimati fuerunt et gloriosi, nisi quod multi nobiles et sapientes ex diversis illuc confluebant partibus a Roma vero usque hodie esset ancilla, nisi Aeneades ipsam fecisset liberam.

§. 2. Sicut enim ex diversis partibus provinciarum veniunt hospites, ita diversas linguas et consuetudines, diversaque documenta et arma secum ducunt, quae omnia regiam ornant et magnificant aulam, et perterritant exterorum arrogantiam.

§. 3. Nam unius linguae uniusque moris regnum, imbecille et fragile est.

§. 4. Propterea iubeo te, fili me! ut bona voluntate illos nutrias et honeste teneas, ut tecum libentius degant quam alibi habitent. Si enim tu destruere, quod ego aedificavi, aut dissipare, quod congregavi studueris, sine dubio maximum detrimentum tuum patietur regnum. Quod ne fiat, tuum quotidie auge regnum, ut tua corona ab omnibus augusta habeatur.

PRAECEPTUM SEPTIMUM.

De magnitudine consilii.

In tribunalibus regum, consilium, sibi septimum vindicat¹⁸ locum.

§. 1. Consilio enim constituuntur reges, gubernantur regna, defenditur patria, componuntur proelia, sumitur victoria, propelluntur inimici, appellantur amici, civitates construuntur et castra adversariorum destruuntur.

§. 2. Quando vero consiliis inest utilitas, nam a stultis et arrogantibus ac mediocribus, ut mihi videtur, non valent componi viris, sed a maioribus et melioribus, superioribusque ac honestissimis senioribus exprimi debent et poliri.

§. 3. Idcirco, fili mi! cum iuvenibus et minus sapientibus noli consiliari aut de illis consilium quaerere, sed a senioribus, quibus illud negotium propter aetatem et sapientiam sit aptum.¹⁹ Nam consilia regum in praecordiis sapientum debent claudi, non ventositate stultorum propagari.

§. 4. Si enim gradieris cum sapientibus, sapiens efficeris; si versaris cum stultis, sociaberis illis; fatente Spiritu Sancto per Salamonem: *Qui cum sapientibus graditur, sapientum erit amicus, nec stultorum erit similis.* Et David psallit: *Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris, et cum electo electus eris, et cum perverso perverberis.*

§. 5. Ad hoc quidquid negotii unicuique convenit aetati, in hoc se exerceat, scilicet iuvenes in armis, senatores in consiliis.

§. 6. Omnino tamen iuvenes non sunt expellendi a consiliis. Quoties vero cum illis consilium inibis, etiamsi sit habile, tamen semper ad maiores deferas, ut omnes actus tuos norma sapientiae mensures.

¹⁸ Vindicat.

¹⁹ A §. 2. egészen és a §. 3. első mondata egy mondatnak vagy gondolatnak látszik, amelyet csak a §-ra osztás tört szét.

PRAECEPTUM OCTAVUM.

Quod maiores imitari debeant et filii obedire parentibus.

Imitatio maiorum in regali dignitate octavum possidet locum.

§. 1. Regale ornamentum scito esse maximum: sequi antecessores reges et honestos imitari parentes. Qui enim antecessorum decreta spernit patrum, nec divinas procurat leges, peribit. Patres enim idcirco sunt patres, ut nutriant filios; ideoque sunt filii, ut obediant patribus.

§. 2. Qui patri suo resistit, inimicus Dei existit. Omnes enim inobedientes Deo sunt resistentes. Spiritus enim inobedientiae dispergit flores coronae. Inobedientia enim totius regni est pestilentia.

§. 3. Propterea, fili charissime! edicta patris tui semper tibi sint promptuosa, ut prosperitas tua ubique regalibus dirigatur habenis. Mores quidem meos, quos regali vides convenire dignitati, sine vinculo totius ambiguitatis sequere; grave enim tibi est huius climatis tenere regnum, nisi imitator consuetudinis ante regnantium exstiteris regum.

§. 4. Quis graecus regeret latinos graecis moribus? aut quis latinus graecos latinis regeret moribus? Nullus. Idcirco consuetudines sequere meas, ut inter tuos habearis praecipuus et inter alienos laudabilis.

PRAECEPTUM NONUM.

Orandum esse, et quomodo.

Observatio orationis maxima acquisitio est regalis salutis, et ideo nonum, et nonaria regiae dignitatis canit regula.

§. 1. Continua oratio est peccatorum ablutio et remissio. Tu autem fili mi! quotiescunque ad templum Dei curris, et Deum adores, cum Salamone filio regis, et ipse rex, semper dicas: *Emitte Domine sapientiam de sede magnitudinis tuae, ut mecum sit et mecum laboret, ut sciam, quid acceptum sit coram te omni tempore.* Et iterum: *Domine pater et Deus vitae meae, ne derelinquas me in cogitatu maligno. Extollentiam oculorum ne dederis mihi, et desiderium malignum averte a me Domine. Aufer a me concupiscentiam, et animo irreverenti et infrunito ne tradas me Domine.*

§. 2. Hac itaque oratione antiqui utebantur reges. Tu quoque hac eadem utere, ut Deus cuncta vitia a te auferre dignetur, ut invictissimus rex a cunctis nomineris.

§. 3. Ora etiam, ut desidiam et hebetudinem a te depellat et supplementum omnium tibi tribuat virtutum, quibus visibiles et invisibiles vincas inimicos, ut securus et expeditus ab omni incursione adversariorum, cum omnibus tibi subiectis cursum aetatis tuae vitae cum pace possis finire.

PRAECEPTUM DECIMUM.

De pietate et misericordia ceteribusque virtutibus.

Modus virtutum ornat coronam regum et in praeceptis ponitur decimus.

§. 1. Nam dominus virtutum ipse est rex regum. Sicut ergo sui exercitus coelestis plenitudo in denis consistit choris, sic tuae vitae conversatio in decem persistat mandatis.

§. 2. Oportet regem esse pium, misericordem, et ceteris virtutibus imbutum et ornatum. Rex enim impietate et crudelitate foedatus, incassum sibi vendicat nomen regis, quia tyrannus est dicendus.

§. 3. Ob hoc ergo, fili mi amabilissime, dulcedo cordis mei, spes futurae sobolis! precor, iubeo, ut per omnia et in omnibus pietate fultus, non solum parentelae et cognationi, vel principibus, sive ducibus, sive divitibus, seu vicinis et incolis sis propitius, verum etiam extraneis et cunctis ad te venientibus. Nam opus pietatis ad summam te ducit beatitudinem.

§. 4. Sis misericors omnibus vim patientibus, semper illud Domini in tuis praecordiis habens exemplum: *Misericordiam volo et non sacrificium*.

§. 5. Patiens esto ad omnes; non tantum potentes, sed etiam potestate carentes.

§. 6. Sis denique fortis, ne te prosperitas nimis elevet aut adversitas deiiciat.

§. 7. Sis quoque humilis, ut Deus te altum faciat hic et in futuro.

§. 8. Sis vero modestus, et ultra modum neminem punias vel damnes.

§. 9. Sis mitis, ut nunquam iustitiae repugnes.

§. 10. Sis honestus, ut nunquam alicui spontaneum inferas dedecus.

§. 11. Sis pudicus, ut cunctos libidinis foetores, sicut stimulum mortis, evites.

§. 12. Haec omnia superius libata regalem componunt coronam, sine quibus valet nullus hic regnare, nec ad aeternum pertingere regnum.

FINIS.